

ARTĂ MUZICALĂ MUSICAL ART

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND EVOLUȚIA TEATRULUI LIRIC ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XX – ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI (REPUBLICA MOLDOVA)

SOME CONSIDERATIONS ON THE EVOLUTION OF THE LYRIC THEATRE IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY AND THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY (REPUBLIC OF MOLDOVA)

DIANA COMAN¹,

lector universitar,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0009-0007-3437-7905>

CZU 782.1.036(478)

DOI <https://doi.org/10.55383/ca2024.01>

Dezvoltarea genului operistic la confluența secolelor XX-XXI în Republica Moldova reprezintă un amalgam de oportunități și constrângeri, care reflectă schimbările semnificative ce s-au produs în contextul istoric și cultural, influențate de evoluția societății și a tehnologiei. În cadrul acestor două perioade distincte, există anumite tendințe și evoluții care merită să fie analizate mai în detaliu.

Cuvinte-cheie: arta lirică, opera istorică, opera eroică, opera de cameră, opera-basm, tragedia lirică, mono-opera, drama muzicală, opera-balet, dramaturgia muzicală

The development of the operatic genre at the confluence of the 20th and 21st centuries in the Republic of Moldova represents an amalgam of opportunities and constraints, reflecting significant changes in the historical and cultural context, influenced by the evolution of society and technology. Within these two distinct periods, there are certain trends and developments that merit further analysis.

Keywords: lyric art, historical opera, heroic opera, chamber opera, opera-fairy tale, lyric tragedy, mono-opera, musical drama, opera-ballet, musical dramaturgy

---

¹ E-mail: comandiana18@gmail.com

Introducere

Evoluția teatrului liric autohton este esențială pentru înțelegerea și analiza procesului de dezvoltare a culturii muzicale. Fiecare fenomen artistic din istoria operei naționale are un rol valoros în constituirea acestui proces și în conturarea identității noastre culturale.

Perioada sovietică (1950-1991) a fost importantă în istoria teatrului de operă, fiind caracterizată de asimilarea canoanelor de gen și de influența puternică a ideologiei și politicilor culturale ale regimului comunist. Pe parcursul acestei perioade, creațiile artistice din domeniul operistic au fost supuse frecvent unor cerințe ideologice și propagandistice rigide impuse de regimul comunist. Înțelegerea acestei perioade este crucială pentru evaluarea dezvoltării teatrului de operă în contextul istoric și cultural mai larg, evidențiind interacțiunea complexă dintre artă și politică într-o societate totalitară.

Începând cu anii 1990 și continuând până în prezent, odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, genul operistic a intrat într-o perioadă de transformare și diversificare. Această etapă se caracterizează prin intersecția soluțiilor canonice și acanonice, evidențiind o tendință către amalgamarea trăsăturilor diferitelor tipuri de opere.

Perioada sovietică: considerații generale

Creația de operă în Republica Moldova cuprinde două perioade distincte, fiecare din ele constând din valori artistice, realizări și eșecuri, constrângeri și oportunități.

Prima perioadă, cea sovietică, s-a remarcat printr-o centralizare puternică a controlului asupra artei și culturii, cu scopul de a sublinia și promova mesajele și ideologiile comuniste predominante. În contextul acestui control asupra creației artistice, operele din Moldova au prezentat anumite trăsături distinctive, concepute pentru a sublinia și a promova ideologia comunistă. Opera sovietică a fost supusă unor cerințe ideologice stricte impuse de regimul comunist, fiind necesar ca creațiile artistice să reflecte idealurile comuniste și să promoveze valorile și eroii revoluției.

Astfel, operele din Moldova au abordat tematici legate de lupta pentru egalitate socială, construcția socialismului și figura eroului muncitoresc. Aceste opere au servit ca mijloc de propagandă pentru valorile și obiectivele regimului comunist, contribuind la consolidarea ideologică a societății sovietice și la promovarea unei imagini pozitive a sistemului comunist în ochii publicului.

În acest sens, par foarte elocvente mărturiile lui Ion Druță, care, referindu-se la perioada anilor '50 ai secolului trecut nota următoarele: „Uniunile de creație sunt sub o supraveghere specială, continuă din partea statului, pentru că talentul ca atare era considerat

de puterea sovietică nu ca o înzestrare a unui anumit individ, ci ca un bun al regimului, care însă prezenta un anumit pericol, era o armă, poate chiar mai periculoasă decât arma propriu zisă. Și, pentru asta, talentele trebuiau ținute în evidență și sub un control cât mai sever... Înainte de a scrie ceva, lucrarea apare în capul creatorului sub formă de vis, dorință, idee. Uite acolo ea trebuia cât mai operativ găbjită, încolonată, supusă unui control riguros” [1 p. 103].

Opera sovietică din Moldova a fost utilizată ca instrument pentru promovarea valorilor sociale și morale considerate importante de către regimul comunist. Printre ele se numără solidaritatea, lupta de clasă, munca în echipă, patriotismul ș.a. Personajele și povestirile din operele acelei perioade au fost adesea concepute pentru a ilustra aceste valori și pentru a inspira publicul să le adopte.

În pofida controlului strict al ideologiei sovietice, opera din Moldova a reușit să-și mențină anumite elemente distinctive naționale, evidențiind tradițiile, limba și cultura moldovenească. Totuși, acest aspect național a fost în general subordonat ideologiei comuniste și a fost accentuat într-un mod care să corespundă intereselor sovietice.

Una dintre puținele căi de emancipare creativă în această perioadă era reprezentată de utilizarea folclorului și a tradițiilor locale. Anumite opere din Moldova din acest interval de timp au fost influențate de această oportunitate, integrând motive și elemente specifice culturii moldovenești în muzică și în libret. Aceste opere au avut adesea rolul de a sublinia identitatea națională și de a întări sentimentul de apartenență la patrie. Ca și exemple pot servi operele *Glira* de Gh. Neaga, *Păcală și Tândală* de V. Verhola.

Există și câteva excepții notabile, ca, de exemplu, opera *Casa mare* de M. Kopîțman, scrisă pe baza dramei cu aceeași denumire de I. Druță, *Unchiul meu de la Paris* de Z. Tcaci, după romanul semnat de Aureliu Busuioc, în care compozitorii au reușit să-și exprime viziunea artistică în ciuda constrângerilor politice. Aceste excepții au fost apreciate adesea pentru originalitatea lor și pentru capacitatea de a transcende ideologiile contemporane.

În general, creațiile de operă din Moldova în perioada sovietică au reflectat interacțiunea complexă dintre ideologia comunistă, coloritul național local și tradițiile culturale moldovenești. Aceste opere au servit ca mijloc de propagandă pentru promovarea ideologiilor sovietice, dar totodată au contribuit într-o anumită măsură la consolidarea identității naționale în cadrul unei conjuncturi politice și ideologice strâns controlate. Tematica creațiilor era strict subordonată, iar unele escapade erau abil canalizate și dozate.

Se utilizau instrumente specifice, cu certe semne caracteristice ale simbolismului politic, un exemplu elocvent reprezintă opera *Serghei Lazo* de D. Gherșfeld. Opera a fost utilizată ca instrument de propagandă ideologică, promovând valorile și ideile comuniste.

Personajele și temele din operele compozitorilor din Moldova au fost adesea concepute pentru a sublinia victoriile și realizările revoluției socialiste, precum și pentru a critica inegalitățile sociale și injustițiile din epocile anterioare, pre-comuniste. „Tematica, natura genuistică, stilul primelor mostre ale operei naționale corespund întrutotul cu paradigma muzicii sovietice, iată de ce un rol hotărâtor în alegerea subiectelor l-a avut exemplul școlii componistice ruse: de-a reflecta trecutul eroic al poporului, lupta acestuia pentru echitate socială în care sunt ajutați, de regulă, de frații ruși și ucraineni. În consecință, un rol central l-a ocupat tematica operei eroice pe tema revoluției și a celor două războaie”, notează E. Mironenco [2 p. 30].

Unele opere din Moldova au avut ca temă emanciparea și solidaritatea proletară, evidențiind lupta muncitorilor și a țăranilor pentru drepturile lor și pentru o viață mai bună. Aceste opere au fost proiectate pentru a inspira publicul să se identifice cu clasele muncitoare și să sprijine idealurile comuniste. Drept exemplu pot servi *Grozovan* de D. Gherșfeld, *Balada eroică* de A. Stârcea.

În ceea ce privește aspectul limbajului muzical, genul operistic din Republica Moldova a împrumutat adesea elemente din folclorul moldovenesc, integrându-le în structura lui compozițională. Totuși, operele au fost în general conforme cu stilul muzical sovietic, impus de realismul socialist, având adesea o orchestrare grandioasă și melodii patetice, înflăcărâte care să exprime idealurile și emoțiile personajelor.

Ilustrând acest punct de vedere, putem privi paleta diversificată de genuri din opera națională din perioada menționată. Un accent deosebit s-a pus pe opera eroică, cu exemple precum *Grozovan*, *Aurelia*, *Serghei Lazo* de D. Gherșfeld, *Balada eroică* de A. Stârcea. Cu toate acestea, aproape niciuna dintre operele enumerate nu poate fi considerată un exemplu pur al genului, fiecare demonstrând trăsături ale altor tipuri de gen: în *Grozovan* – ale operei epice, în *Aurelia* – ale operei-lied, în *Balada eroică* – ale dramei lirice, *Serghei Lazo*. Repertoriul includea, de asemenea, câteva tipuri specifice: opera pentru copii (*Lupul mincinos* de Z. Tcaci și *Karlsson și piciful* de A. Gherșfeld), opera epică (*Grozovan* de D. Gherșfeld, *Glira* de Gh. Neaga), opera lirico-psihologică (*Casa Mare* de M. Kopîțman, *Unchiul meu de la Paris* de Z. Tcaci), opera comică (*Păcală și Tândală* de V. Verhola), opera-satiră (*Dragonul* de E. Lazarev), opera istorică (*Alexandru Lăpușneanu* de Gh. Mustea), mono-opera (*Nefertiti* de Gh. Neaga).

Astfel, în perioada sovietică, creațiile de operă din Moldova au fost influențate în mare măsură de cerințele ideologice și estetice ale regimului, promovând valorile și idealurile comuniste într-un mod accesibil și inspirat pentru publicul larg. Trebuie de amintit și despre soarta scenică a unor creații de operă: *Glira* de G. Neaga a fost obstrucționată după prima

prezentare, opera *Casa Mare* a fost interzisă după plecarea lui M. Kopîțman din țară, *Balada eroică* de A. Stârcea – supusă a trei redacții și abia ultima a satisfăcut „hudsovetul”, *Păcală și Tândală* de V. Verhola – montată după zece ani de la moartea compozitorului.

Perioada post-sovietică, în ansamblu, se caracterizează printr-o schimbare și diversificare în genului de operă, marcând o evoluție semnificativă către o mai mare libertate creativă, estetică și culturală sporită.

Compozitorii și regizorii au început să exploreze noi direcții artistice, care relevă diverse influențe și experimentează cu forme și tehnici inovatoare. Această evoluție a condus la apariția unor opere care combină elemente tradiționale cu inovații contemporane, contribuind la crearea unui peisaj operistic mult mai variat și plin de viață.

Pentru a ilustra aceste tendințe, putem menționa câteva dintre cele mai cunoscute creații ale compozitorilor din Republica Moldova:

Opera *Decebal* în trei acte, compusă de T. Zgureanu în anul 1998, pe un libret al poetului V. Teleucă, a avut prima audiție în varianta de concert în septembrie 2002 pe scena Operei Naționale. Din punct de vedere al genului, prin sintetizarea operei cu oratoriul, prin introducerea unor elemente de pastorală și a unui fragment din *Recviem*, *Decebal* de T. Zgureanu se încadrează într-un mixt genuistic, ilustrând perioada de suprapunere a soluțiilor canonice și acanonice. Totodată, datorită structurii numerice și utilizării unui limbaj muzical destul de tradițional, această operă se aliniază la direcția de dezvoltare a genului de operă stabilită de predecesori.

Opera lui Gh. Ciobanu *Ateh sau revelațiile prințesei khazare* a fost semnată în anul 2004 pe un libret scris de compozitor pe baza celor *Trei monologuri ale Ateh* din *Dicționarul khazar: roman-lexicon în 100 000 de cuvinte* de Milorad Pavić și reprezintă un fenomen nou, pentru Republica Moldova. Este vorba de adaptarea pe scenă națională a unui gen sintetic cum ar fi mono-opera-balet.

Opera *Apolodor, călătoria unui pinguin* a aceluiași Gh. Ciobanu, după cunoscutul poem al scriitorului român Gellu Naum, reînvie tradiția operei pentru copii și părinți. *Apolodor* ocupă un rol important atât în creația compozitorului, cât și în dezvoltarea și promovarea lucrărilor muzical-dramatice adresate copiilor. Într-adevăr, în perioada post-sovietică, începând cu anii 1990 și continuând până în prezent, teatrul de operă a experimentat o transformare semnificativă și o diversificare a stilurilor și abordărilor. Această etapă este caracterizată de o suprapunere a soluțiilor canonice și acanonice, în care se observă o tendință

către sintetizarea trăsăturilor diferitelor tipuri de opere. În continuare, vom detalia câteva aspecte cheie ale acestei evoluții.

Odată cu schimbarea contextului socio-politic, compozitorii de operă au fost eliberați de constrângerile ideologice și au început să experimenteze cu noi stiluri, forme și tehnici. Această perioadă a fost marcată de o explorare a limitelor genului operistic, inclusiv prin integrarea elementelor de teatru experimental, multimedia și tehnologie avansată.

În timp ce teatrul de operă a fost deschis spre inovație, s-a observat și o reevaluare a tradițiilor și a moștenirii culturale. Compozitorii au căutat să îmbine elemente din repertoriul clasic cu influențe contemporane, creând opere care să reflecte atât o înțelegere profundă a tradiției, cât și o perspectivă modernă asupra lumii.

Se deschid noi oportunități pentru integrarea unei mai mari diversități culturale și estetice în teatrul de operă. Pe măsură ce se intensifică interacțiunea cu lumea occidentală și accesul la o varietate mai mare de forme de artă și cultură, teatrul de operă devine tot mai divers și eclectic în stiluri și tematici. Autorii încep să exploreze și să îndeplinească elemente din alte tradiții muzicale și culturale în operele lor, contribuind la o mai mare diversitate estetică și culturală în peisajul operei contemporane.

Teatrul de operă s-a adaptat și la schimbările sociale și tehnologice din această perioadă, utilizând noi tehnologii în producții și adaptându-se la noile medii de consum cultural, cum ar fi televiziunea și internetul. Această adaptare a contribuit la creșterea accesului publicului la opera contemporană și la îmbunătățirea experienței de consum.

Din 1991 încoace, compozitorii din Moldova au creat opere în diferite stiluri și genuri muzicale. Deși nu pot lista toate operele create în această perioadă, iată câteva dintre lucrările semnificative și menționate mai sus ale unor compozitori moldoveni din această perioadă: Opera *Decebal* de T. Zgureanu; *Ateh sau relevațiile prințesei khazare* și *Apolodor, călătoria unui pinguin* de Gh. Ciobanu; opera *Ștefan Cel Mare*, compusă de Gh. Mustea (nemontată). În această perioadă, s-a remarcat și o reevaluare a tradițiilor muzicale și culturale specifice Moldovei. Operele au explorat tematici și motive inspirate din folclorul și tradițiile locale, contribuind astfel la întărirea identității culturale a Republicii Moldova.

Odată cu dobândirea unei mai mari libertăți artistice, opera din Republica Moldova a început să abordeze subiecte sensibile și controversate, cum ar fi problemele sociale, politice și morale. Aceste opere au avut adesea un impact profund asupra publicului și au servit ca mijloace de exprimare a preocupărilor și aspirațiilor societății moldovenești. În perioada post-sovietică, teatrul de operă din Republica Moldova a dezvoltat colaborări mai strânse cu comunitatea artistică internațională, lucrând alături de artiști și instituții din alte țări. Aceste

parteneriate au contribuit la îmbogățirea și diversificarea repertoriului operistic din Moldova și la promovarea artei naționale la nivel global. O importantă deosebită îl are în acest context Festivalul Internațional de Operă și Balet *Maria Bieșu*.

În contrast cu tradiționalismul, multe opere moldovenești din această perioadă au fost caracterizate și de o abordare inovatoare și experimentală. Compozitorii au încercat să îmbine elemente din diverse genuri muzicale sau să exploreze noi tehnici de compoziție și de aranjament orchestral pentru a crea opere cu o sonoritate contemporană și proaspătă.

Unii compozitori din Republica Moldova au adoptat o abordare sintetică, fuzionând în creațiile lor diferite stiluri muzicale sau incorporând influențe din alte genuri muzicale, cum ar fi jazz-ul, rock-ul sau muzica electronică. Aceste lucrări au creat un peisaj sonor complex și variat, reflectând diversitatea culturală și estetică a lumii contemporane (rock opera *Miorița*, de L. Știrbu).

Opera din Republica Moldova în această perioadă a fost adesea asociată cu colaborări interdisciplinare, aducând împreună artiști din diferite domenii, cum ar fi muzica, teatrul, dansul, filmul și artele vizuale. Aceste colaborări au dus la producții creative și inovatoare, care au integrat diverse forme de expresie artistică cu ar fi *Festivalul internațional VinOPERA*, *Festivalul de Muzică Clasică DescOperă*.

Concomitent cu oportunitățile, care au apărut în perioada de după 1991, au persistat și constrângeri majore. Lipsa mijloacelor financiare adecvate a constituit o piedică în dezvoltarea genului muzical-teatral, chiar și după dobândirea libertății artistice după independență. Resursele materiale insuficiente au afectat capacitatea instituțiilor culturale de a sprijini și promova noi producții muzicale-teatrale și de a oferi condiții favorabile pentru formarea și perfecționarea artiștilor și compozitorilor. Această lipsă de fonduri a condus la o restrângere a producțiilor artistice și a activităților de promovare culturală, limitând accesul publicului la genul muzical-teatral și diminuând impactul său cultural în societate. „Odată cu destrămarea fostului imperiu sovietic, pe parcursul ultimului deceniu al mileniului trecut Teatrul moldovenesc de operă traversează o dificilă perioadă de căutare a noii sale identități, inclusiv sub aspect financiar. Se observă o orientare cu predilecție spre spectatorul din străinătate în baza repertoriului verificat de-a lungul anilor și, în consecință, o reducere substanțială a numărului de spectacole în premieră. Considerăm că Liricul chișinăuian a făcut cu bună știință aceste concesii de ordin tactic din perspectiva unui câștig strategic de durată, aceasta fiind, realmente, unica posibilitate de a supraviețui sub aspect material”, descrie situația A. Dănilă [3 p. 36].

Concluzii

Perioada sovietică a avut un impact semnificativ asupra teatrului liric autohton, influențând atât creația operistică, cât și interpretarea și receptarea acesteia. Cerințe impuse de regim au avut un impact restrictiv asupra creativității și expresiei artistice, determinând uneori o stare de stagnare creativă și o uniformitate în manifestările artistice. Operele scrise în această perioadă au fost adesea modelate în conformitate cu ideologiile oficiale ale regimului, pierzând uneori din originalitatea și diversitatea artistică. În ansamblu, creațiile de operă din Republica Moldova în perioada de după 1991 și până în prezent au fost caracterizate de diversitate și inovație, reflectând evoluțiile și schimbările din societatea moldovenească și din peisajul cultural global.

Opera din Republica Moldova în perioada de la căpătarea independenței și până în prezent, a fost marcată de o reinventare, reflectând evoluțiile și schimbările din societatea moldovenească. Prin explorarea tradițiilor, diversificarea stilistică și abordarea unor teme sensibile, opera din Moldova și-a consolidat poziția ca parte integrantă a patrimoniului cultural al țării și a contribuit la promovarea identității și valorilor sale culturale.

Generalizând cele spuse mai sus putem afirma, că dezvoltarea genului operistic la confluența secolelor XX și XXI reflectă o evoluție complexă și dinamică, influențată de contextul istoric, politic și cultural. De la asimilarea canoanelor de gen în perioada sovietică la diversificarea și sintetizarea trăsăturilor în perioada post-sovietică, teatrul de operă continuă să fie un mediu în care artiștii pot explora și exprima diversitatea experienței umane.

Referințe bibliografice

1. DRUȚĂ, I. *Căsuța de la Răscruce. Proză memorialistică*. Chișinău: Cartier, 2018. ISBN 10:9789975862936.
2. MIRONENCO, E. *Creația componistică în Republica Moldova la confluența secolelor XX–XXI: (genurile instrumentale, teatrul muzical): autoref. tz. doct. habilitat în studiul artelor și culturologie*. Chișinău, 2016.
3. DĂNILĂ, A. *Apariția și evoluția Teatrului de Operă în Moldova. Interpreți și spectacole (1918–2000): autoref. tz. doct. habilitat în studiul artelor*. Chișinău, 2008.